

УДК 341.231.14(4)

342.727

Biblid 1451-3188, 14 (2015)

Год XIII, бр. 54, стр. 354-373

Изворни научни рад

др Драгица ПОПЕСКУ¹

ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА

ABSTRACT

In cases of violation of the right to honor and reputation, as a special type of personal rights, freedom of expression is in conflict with the above-mentioned right which protects the said personal image from groundless accusations, so its restrictions are justified under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The European Court of Human Rights never gives automatic predominance to either of these values (freedom of expression or the reputation of the person whom the information relates to), so its adjudication represents a complex analysis of all details of a particular case, weighed and measured individually in relation to all other circumstances, regardless of whether the freedom of expression was violated or its restrictions justified.

The European Court of Human Rights formulated specific criteria for assessment of different cases, such as the rule that the Court's deliberation is in relation to the necessity of restrictions of freedom of expression when the information is placed with regard to the government and politicians in context of debates on matters of public interest, and especially if it is a political debate or a statement made in Parliament or a similar body, or if it is a refutation of provocative statements by the person defamed. On the other hand, it is much easier to restrict freedom of expression when defamatory statements, namely slanderous allegations which violate someone's right to honor and reputation, relate to judicial power or private persons and their lives. Main problems lie in applications to the European Court if there is no satisfactory definition of elements relevant for assessing whether freedom of expression, guaranteed by the European Convention, in Article 10, Paragraph 1, was violated. However, according to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, freedom of expression is respected, with

---

¹ Апелациони суд у Београду, е-маил: popesku@24gmail.com.

restrictions provided in Article 10, Paragraph 2 of said Convention and some advances by the Court.

Key words: the right to honor and reputation, freedom of expression, European Convention, European Court of Human Rights, defamation, application, statement

1) СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА ПРЕМА ЕВРОПСКОЈ КОНВЕНЦИЈИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ПРАКСА ЕВРОПског СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Слобода изражавања представља одлучујућу вредност у процени свих случајева повреде права на част и углед (*defamatio*). Тумачења Европске конвенције о људским правима (Конвенција, ЕК),² од стране Европског суда

---

² Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, или Европска конвенција о људским правима, међународни уговор који је закључен између чланица Савета Европе, 04.05.1950. године, у Риму, прокламује обавезу поштовања људских права-права личности и основних слобода, као што су: *право на живот, право на слободу и сигурност, право на правично суђење, право на поштовање приватног и породичног живота, слободу мисли, савести и вероисповести, слободу процесноправних питања*, територијалне примене протокола, односа са Конвенцијом, потписом и ратификацијом. Она у својом члану 1. предвиђа обавезу поштовања људских права, а у каснијим одредбама поименично људска права, и то: у члану 2. право на живот, у члану 3. забрану мучења, у члану 4. забрану ропства и принудног рада, у члану 5. право на слободу и сигурност, у члану 6. право на правично суђење, у члану 7. кажњавање само на основу закона, у члану 8. право на поштовање приватног и породичног живота, у члану 9. слободу мисли савести и вероисповести, у члану 10. слободу изражавања, у члану 11. слободу окупљања и удруживања, у члану 12. право на склапање брака, у члану 13. право на делотворан правни лек, у члану 14. забрану дискриминација, док у члану 15. предвиђа одступање у ванредним околностима, а у члану 17. забрану злоупотребе права, у смислу поништавања било ког од наведених права и слобода, или њиховог ограничења у већој мери, од оне која је Конвенцијом предвиђена. У члану 18. прописује да се ограничења права и слобода из Конвенције неће примењивати у друге сврхе, осим прописаних. Такође, Конвенција садржи одељак о Европском суду за људска права и одредбе о обавештењима Високих страна уговорница генералном секретару Савета Европе, као и обезбеђење постојећих људских права, територијалну примену и резерве на одредбе Конвенције у обиму у коме домаћи закон државе потписнице није у складу са неком одредбом. Европска конвенција је допуњена протоколима који разрађују питања из области правних и процесноправних питања, територијалне примене протокола, односа са Конвенцијом, потписивањем и ратификацијом. *Указ о проглашењу закона о ратификацији ЕК за заштиту људских права и основних слобода*, измењен је у складу са протоколом бр. 11 Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, којим се обезбеђују извесна права и слободе, који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол, уз њу, Протокола бр. 6 Конвенције за заштиту људских права и основних

за људска права (Европски суд, Суд)³ у сродним ситуацијама, показују тенденцију да се *слобода изражавања* штити у вишем степену него што је то чињено до сада. Наиме, она представља један од основа демократског друштва и њено утемељење је један од задатака Савета Европе⁴, регионалне европске међународне организације, која се бави остварењем и заштитом људских права и слобода у Европи. Савет Европе је доносилац Европске

слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, објављено у Сл. листу СЦГ- Међународни уговори, бр. 9/2003. Указ је донет 26.12.2003. године, а закон је ступио на снагу истог дана, а бр. 5/2005 објављен је 01.07.2005. године, ког датума је изашао *Закон о изменама закона о ратификацији ЕК за заштиту људских права и основних слобода*, измењен у складу са протоколом бр. 11 Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, којим се обезбеђују извесна права и слободе, који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол уз њу, Протокола бр. 6 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, који је објављен 01.07. 2005.године, а ступио на снагу 09.07.2005. године. Потписнице Европске конвенције су земље чланице Савета Европе, којих је 47.

³ Интернет: www.wikipedia.com, / Европски суд за људска права (Суд), је међународни суд са седиштем у Стразбуру, који броји исти број судија, као и број чланица Савета Европе (47) које су ратификовале Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода. Судије су самосталне у свом послу и не представљају своју земљу, с тим да Суд сарађује са Секретаријатом у коме су углавном правници из земаља чланица, такође независни од својих земаља, с тим да они нису представници подносилаца представки. Овом суду подносе представке лица која себе сматрају жртвама кршења права гарантованих ЕК и Протоколима, учињених од земаља потписника.

⁴ Интернет: www.wikipedia.com, /Савет Европе(engl. *Council of Europe*, fr. *Conseil de l'Europe*) регионална међународна организација европских земаља са седиштем у Палати Европе, у Стразбуру. Савет Европе није установљен од стране Европске уније и његове чланице не морају истовремено бити чланице ЕУ, која броји 27 чланица, с тим да су све оне чланице Савета Европе. То истовремено није ни Савет Европске уније, нити Европски савет, већ посебна наднационална међународна организација. Ипак, земље чланице ЕУ, сама Унија и Савет Европе, повезани су идејом о уједињеној Европи, а права и слободе из Европске конвенције наведена су у Нацрту Европског Устава, као његов саставни део. Иначе, Европска заједница, односно ЕУ, преко својих органа располаже законодавном, извршном и судском влашћу, с тим да законодавну власт имају Савет Министара ЕУ, Европски парламент и Европска комисија, која се стара о примени комунитарног права, које се назива и правом ЕЗ и непрекидно се ствара.

конвенције о људским правима, из 1950. године и оснивач Европског суда за људска права, из 1998. године, као органа правне заштите људских права и слобода. Иначе, чланом 19. Европске конвенције, успостављен је Европски суд за људска права, који ради као стални орган Савета Европе, да би се обезбедило поштовање обавеза из Конвенције и протокола уз њу, прихваћених од Високих страна уговорница.

2) ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ПРАВО НА ОДГОВОР И/ИЛИ ИСПРАВКУ

Постоји дилема око тога да ли се право на одговор (или исправку) може сматрати имплиците садржаним у гаранцијама члана 10. става 2. Европске конвенције, у ограничењима права на слободу изражавања, у оквиру заштите угледа и права других, што је тешко доказив аргумент. Чињеница је да Савет министара ЕУ сугерише државама чланицама да признају наведено право, које *joш није гарантовано* Европском конвенцијом.⁵ Такође, случајеви повреде одређених права личности, у корпусу заштите угледа и права других, решавају се пред Европским судом за људска права, али у случајевима повреде једног од најчешће повређиваних права личности у средствима јавног информисања – права на част и углед. Многобројне пресуде Европског суда сведоче о непроцењивој улози медија и њиховом великом утицају на информисање јавности у демократском друштву. Одредба члана 10. став 1. Европске конвенције о људским правима, којом се штити слобода изражавања, истиче да ова слобода (односно, право на изражавање, информисање), укључује слободу поседовања *сопственог мишљења*, примања и саопштавања *информација и идеја*, без мешања јавне власти и без обзира на границе. Слобода изражавања подразумева и слободу масмедија. Сходно наведеној одредби члана 10. став 1. ЕК, путем јавних гласила могу се проносити не само чињеничне тврдње, већ и мишљења, а то су заправо вредносни судови, као нечији субјективни ставови или представе о догађајима, људима или којечему. Осим тога, путем медија могу се преносити и идеје, као оригиналне духовне творевине.

Медијско проношење информација, идеја и мишљења често доводи до повреде људских права гарантованих ЕК, али и повреде осталих права

---

⁵ Sandra Coliver, у *Press Law and practise (A Comparative Study of Press Freedom in European and other Democracies)*, The International Centre Against Censorship, London, 1993, "A comparative analysis of press law in European and other democracies", *European Convention of Human Rights*, стр. 230.

личности и неких других субјективних права, попут ауторског, као у случају неовлашћеног објављивања ауторског дела – оригиналне творевине људског духа, материјализоване у одређеном облику (писано дело, говорно дело, дело ликовне уметности, архитектуре, фотографије и друга).⁶ Стога сама ЕК, у одредби члана 10. став 2, предвиђа ограничења, услове, формалности, па и казне прописане законом и неопходне у демократском друштву, због прекорачења слободе изражавања, чије уживање повлачи собом дужности и одговорности, што важи и за остале слободе и права. Иако је према ЕК, слобода информисања основ за остваривање осталих права и слобода, а слобода изражавања мисли неопходна човеку, као његово неотуђиво право да изрази своје духовно биће, своја осећања, на шта сваки човек има право, без уплитања јавне власти и без обзира на границе у којима живи. Будући да се у медијском информисању дешавају прекорачења слободе изражавања, један од ограничавајућих фактора, које предвиђа сама ЕК, је *заштита угледа или права других*⁷, али ни заштита тог права не може бити неограничена. Ограничење слободе изражавања не сме бити прекомерно, у складу са чланом 17. ЕК, који прописује да се права гарантована ЕК, међусобно не смеју угрожавати или поништити, већ само ограничавати до потребне мере, те да у сваком конкретном случају она и даље опстају у одређеној корелацији.

3) ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ПОВРЕДА ПРАВА НА ЧАСТ И УГЛЕД

Најповређиванија права личности у медијима су право на част и углед, право на идентитет (аутентичност) и право на приватност. Слобода изражавања може задрети у право приватности до мере коју ствара оправдани интерес јавности. Нарочито је то случај код информисања о политичарима, односно функционерима, који својим понашањем дају повода објављивању информације о свом животу. Последњих година

⁶ Види члан 2. Закона о ауторском и сродним правима (“Сл. гласник РС” бр. 104/2009); види. Драгица Попеску, *Заштита права личности од повреда у масмедиијима*, Пословни биро, Београд, 2014, стр. 93-95.

⁷ Види члан 10. став 2. ЕК којим је прописано да пошто коришћење слободе изражавања повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Европски суд успоставио је одређена правила, па тако и да ограничења прихватљиве критике политичара морају бити мања у односу на ограничења степена критике приватних лица. Политичари, као и власт морају толерисати виши степен критике и слободу штампе, која омогућава да јавност о њима формира мишљење, што представља језгро концепта демократског друштва.

4) ОДЛУКЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПОВОДОМ ПОВРЕДЕ ЧАСТИ И УГЛЕДА ПОЛИТИЧАРА

Пред Европским судом донето је више одлука у случајевима дефамације политичара. Један од најпознатијих је случај *Lingens v. Austria*⁸

1) Аустријски новинар г. *Lingens*, био је подносилац представке Европском суду у случају *Lingens v. Austria, jep je*, осуђен по члану 111. Кривичног законика Аустрије, због објављивања два чланка, у којима је веома оштро критиковао канцелара Крајског, због подршке политичарима који су некада били СС официри. Аустријски суд га је, сматрајући да није доказао тачност својих навода, осудио за кривично дело клевете, те је новчано кажњен, а издање публикације је конфисковано. У том поступку су примењени различити стандарди за повреду части и угледа политичара, у односу на остала лица. Европски суд је поводом представке једногласно одлучио *да су ограничења прихватљиве критике политичара мања, у односу на приватна лица, као и да би неко био основано оптужен за клевету, мора бити доказана неистинитост информације коју је објавио у јавности, а којом се повређује нечије право на части углед*. Стога је Суд нашао да је прекршен члан 10. ЕК и да је Република Аустрија обавезна да плати накнаду подносиоцу представке, на име правичног задовољења.

2) Случај *Oberschlick v. Austria*,⁹ представља модел за дефамацију и побијање изречене тврдње, у коме се Европски суд се водио решењем у случају *Lingens*.

Аустријски новинар г. *Oberschlick*, осуђен је и новчано кажњен због објављивања оптужбе за распиравање националне мржње и активности (што је кривично дело према аустријском законодавству), у корист циљева Националне социјалистичке партије (НСП). *Oberschlick* и други објавили су информацију о вођи аустријске Либералне странке, да је по тврдњама

---

⁸ Sandra Coliver, у *Press Law and practise, op. cit.*, (фуснота 7), стр. 224-225.

⁹ Sandra Coliver, у *Press Law and practise, op. cit.*, (фуснота 7), стр. 225.

извесних политичара ургирао да социјална помоћ за Аустријанке буде повећана за 50%, у односу на имигранткиње, да би смањиле број побачаја, услед финансијских неприлика. У судском процесу новинар Oberschlick осуђен је за клевету и наложено му је да надокнади штету том страначком вођи. Одређена је мера узапћења свих примерака публикације са увредљивим садржајем. По ставу аустријског суда, изјава спорног политичара није представљала став НСП, па самим тим ни кривично дело, а Oberschlick није поступао са обавезом новинарске пажње, јер није доказао истинитост објављене информације, већ је инсинуирао мотиве које дотични политичар лично није исказао. Европски суд је, следећи став из случаја *Lingens*, сматрао да се од *Oberschlick-a*, оптуженог за клевету у новинама, не може захтевати да докаже истинитост свога мишљења, па му је у том случају утврђена повреда слободе изражавања. Ставу из случаја *Lingens* да су политичари у односу на приватна лица дужни да толеришу виши степен критике поводом јавне функције коју обављају, Европски суд је додао допуна да: „Политичари, новинарима и целокупној јавности, свесно стављају на слободан увид свој свакодневни рад и његове резултате, те морају показати виши степен толеранције, нарочито уколико и сами дају јавна саопштења, што је све подложно критици”.

3) Трећи случај *Schwabe v. Austria*¹⁰ представља пример за повреду части и угледа (клевету, дефамацију), путем срамоћења неког лица због подсећања јавности на ранију осуђиваност за коју је издржао казну. Европски суд је поново утврдио повреду права на слободу изражавања изазвану одлуком аустријског суда да је потребно доказати истинитост клевете новинара, г. Schwabe, који је својим извештајем скренуо пажњу на 18 година старо кривично дело заменика председника Корушке, који је осуђен због изазивања саобраћајне несреће са смртном последицом, услед вожње у алкохолисаном стању. Schwabe је у контексту доказивања својих навода, тврдио да је председник Корушке применио двоструке стандарде позивањем у то време осуђеног председника општине да поднесе оставку због вожње под дејством алкохола, што није тражио од свог заменика. Такође, г. Schwabe је осуђен и због дефамације заменика председника, услед подсећања на ранију осуђиваност. Европски суд је утврдио повреду члана 10. став 1. ЕК, због осуде новинара Schwabe, чији извештај којим је савесно упоређивао две пресуде сличне по врсти извршеног кривичног дела, не представља обману јавности. Како је у случају *Oberschlick* пресуда базирана на чињеницама

---

¹⁰ Ibid., стр. 226-227.

(поређење политичарева изјаве и циља странке), изречена чињенична тврдња новинара Schwabe, који је поредио две саобраћајне несреће, не би се могла сматрати дефаматорном ако је изречена у доброј вери, па чак и код могуће нетачне импликације. У допуни пресуде, Европски суд је одлучио да је осуђивање Schwabe, због наводног понижења заменика председника Корушке, услед подсећања на ранију осуђиваност, неприкладно, јер извесне кривичне пресуде, па и за убиство из нехата, могу бити релевантан фактор у процени погодности политичара да буду на датој функцији.

4) У случају *Castell*,¹¹ где су у информацији критикована државна тела, Европски суд је заштитио слободу изражавања политичара – чланова опозиције и поводом осуде члана опозиције у Парламенту одлучио је да су „границе дозвољене критике шире у односу на државу, но у односу на грађане, па и на политичаре, као приватна лица, те да би се приликом прописивања мера против дефаматорних навода усмерених ка влади, требало уздржавати од кривичног гоњења”.¹² Допунски закључак, садржан је у принципу да „када је клевета базирана делимично на чињеничној тврдњи, туженом се мора дозволити покушај да докаже њену истинитост”, што шпански суд то није дозволио господину Castell-у, у погледу његових тврдњи да су постојале незаконитости у пропустима власти у истрази поводом убиства људи из баскијског сепаратистичког покрета. Органи државе дакле, немају право на заштиту од дефамације, које имају политичари и функционери, као појединци.

---

¹¹ Sandra Coliver, у *Press Law and practise, op. cit.*, (фуснота 7), стр. 227.

¹² Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study, SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2) – У Енглеској, Дом лордова је утврдио да ће „претња парницом за дефамацију неизбежно имати кочећи ефекат на слободу говора“ и закључио да у обичајном праву, било централним или локалним органима владе, не би требало дати право на подношење тужбе због јавне клевете: јер не постоји јавни интерес за тим, а то би се се косило и са јавним интересом и поставило рестрикцију слободе говора. Право САД-а по овом питању није експлицитно, али комбинација правила везаних за политичаре и оних везаних за правна лица даје слабу могућност да влада, као правно лице, може некога успешно да тужи због дефамације. Најзад, у Србији важи претходно наведено у погледу јавних службеника, стр. 292.

5) ОДЛУКЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПОВОДОМ ДЕФАМАЦИЈЕ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

1) Према одлуци Европског суда за људска права, у извесним случајевима, као у случају *Thorgeirson*,¹³ ослањање на гласине приликом извештавања може бити оправдано. *Thorgeirson* је објавио два чланка о бруталности полиције. Осуђен је и кажњен новчано због клеветања полицијских официра, давањем наводно нетачних изјава о физичким тортурама учињеним од стране полиције, као и да је видео као жртву тога, парализованог човека. Полицијски официри нису били именовани, а чланак је третирао ствар од јавног интереса. По мишљењу Европског суда примарна намера *Thorgeirson*-а била је доношење реформи у раду полиције, а не њено осрамоћење.¹⁴ Тај Суд је одбио став тужене државе да политичку дискусију треба третирати различито од дискусије о другим стварима у јавном интересу. У допуни *Lingens* става, Суд је нашао да ако за ствари од јавног интереса постоји чињенична подлога тврдње, па макар то биле и гласине, не може се тражити да их новинар доказује.¹⁵

2) Случај *Dalban v. Romania*,¹⁶ исказао је нове стандарде у погледу терета доказивања. Септембра 1992. године, румунски новинар г. *Dalban*, цитирао је извештај из објављеног чланка који је писао о превари почињеној од стране сенатора и извршног директора локалне компаније. Они су га оптужили за клевету, а румунски судови су га осудили за то кривично дело. Наставио је да пише о превари наводно почињеној од стране извршног директора, што је водило новој истрази. *Dalban* је затим приложио представку Комисији, тврдећи да је његовим осуђивањем повређен чланом

---

¹³ Ibid., стр. 227-228.

¹⁴ Ibid., стр. 228.

¹⁵ Ibid., Међутим, тужена држава је обезбедила суштински доказ за испитивање истинитости једне од најсензационалнијих тврдњи, доводећи сведока, парализованог човека, који је поменут у спорном чланку и који је сведочио да није био претучен од стране полиције, већ од њему познатог лица. Једина реакција *Thorgeirson*-а била је да за сведока није позван човек о коме је писао, премда му се није најбоље сећао лика. Пресуда у случају *Thorgeirson*, појавила се да би појачала став да су давалац информације или издавач публикације заштићени у мери у којој су њихове тврдње засноване на гласинама које колају, с тим да се појединци не смеју понижавати приликом идентификације. Издавач публикације мора да обезбеди и одређене доказе у правцу тога да је имао разлога да верује гласинама, у овом случају полицијски официр је претходно био осуђен за бруталност, стр. 228-229.

¹⁶ Ibid., стр. 172-173.

10. ЕК и тражио је накнаду штете. Његова представка прихваћена је јануара 1998. године, али је марта те исте године умро и његова удовица је наставила поступак. Априла 1998. године, румунски државни тужилац поднео је ванредни захтев Врховном суду Румуније за поништај пресуде којом је *Dalban* осуђен због кривичног дела клевете. Марта 1999. године, суд је *Dalban-a*, ослободио кривице за клевету директора, док је у односу на сенатора утврдио да је правилно осуђен, али је услед његове смрти, поступак прекинут. Држава се сложила с тим да је члан 10. ЕК прекршен, тражећи од Европског суда да случај скине са листе, пошто је одлуком Врховног суда Румуније исправљена повреда члана 10. ЕК, а гђа *Dalban* је могла да оствари накнаду штете. Међутим, Европски суд је нашао да „*одлука или мера повољна за подносиоца представке, није довољно обештење за осуду због саопштавања информације*“, сем ако му власти тужене државе одобре накнаду због кршење слободе изражавања. Премда је поништена пресуда којом је *Dalban* осуђен у односу на директора, слобода изражавања му је осудом била неоправдано ограничена, а његовој супрузи није обезбеђено адекватно задовољење, јер није било сигурно да ће добити одштету. Европски суд је утврдио да су одлуке националних судова донете без анализе предатих доказа, те нису могли закључити да је *Dalban*-ова тврдња у чланку била нетачна. Поводом сенатора, пак, Европски суд је нагласио да иако је Врховни суд Румуније осуду *Dalban-a* сматрао исправном, повређена му је слобода изражавања, јер се његов чланак бавио питањима од јавног интереса – руковођењем државном имовином од стране политичара, а *Dalban* није писао о приватном животу сенатора, већ о његовом понашању на функцији на коју је изабран. Стога је Суд сматрао да је осуђивање на затворску казну представљало прекомерни утицај на његову слободу изражавања, те да је члан 10. ЕК и у том делу прекршен, јер није било доказа да су *Dalban*-ове тврдње потпуно нетачне. У овом поступку Суд је увео ново правило у случајевима дефамације, када се терет доказивања премешта са туженог, на тужиоца. Други важан елемент тицао се осуде новинара на затворску казну, за коју је Суд сматрао да у овим случајевима углавном прекорачује лимит пропорционалности. Одлуком Суда сугерисало се, да када казна подносиоцу задаје душевни бол, то представља кршење члана 10. ЕК.¹⁷ Овај начин, је супротан уобичајеним стандардима већине европских земаља да особа оптужена за дефамацију доказује истинитост својих тврдњи, већ то доказује тужилац.

---

¹⁷ Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study*, SJD Thesis, op. cit., (фуснота 2), стр. 173.

3) Случај *Wabl v. Austria*¹⁸ – *Wabl*, члан аустријског Парламента, припадник опозиционе партије, учествовао је у протестној кампањи 1998. године. Током полицијске акције против учесника кампање, огребао је руку полицијском официру, Фелнеру, који је изјавио да се боји да га је *Wabl* том приликом инфицирао вирусом сиде и зхтевао је да се *Wabl*-у скине имунитет и да се подвргне тесту на сиду, што је освануло на насловници једног листа. На захтев подносиоца представке, *исправка* у вези са чланком са спорном изјавом коју је скицирао, објављена је после три дана, у истим новинама. Кривични Суд је осудио новинско предузеће за дефamacију и наложио да се *Wabl*-у накнади штета. Истога дана када је *исправка* публикована, медији су цитирали његову изјаву са прес конференције – да је начин како извесне новине пишу о њему, заправо „нацистичко новинарство.“ То новинско предузеће је тражило од суда да донесе меру забране *Wabl*-у да понови такву тврдњу, који захтев је одбијен, јер је наводно у питању било његово мишљење. Апелациони суд је потврдио пресуду, али ју је Врховни суд преиначио, одређујући *меру против подносиоца, којом му је забрањено да понови такву и сличне тврдње*. *Wabl* је поднео представку комисији, сматрајући да му је мером забране понављања изјаве, повређен члан 10. ЕК.¹⁹ Европски суд је утврдио да *спорна мера забране изречена Wabl-у, да понавља тврдњу да побијани чланак представља нацистичко новинарство или да даје сличне изјаве, њега није спречавала да своје мишљење у односу на новинско предузеће, изрази другим речима*. Суд је сматрао да је *таква мера била „потребна у демократском друштву” ради заштите угледа и права других*, нашавши да члан 10. Конвенције није повређен. У том случају Суд је процењивао потребу заштите угледа појединца, у односу на углед познатог аустријског дневног листа и утврдио да *Wabl*-ово право на слободу изражавања није било повређено, као и да је предимензиониран његов приговор у вези са мером забране. У вези са

¹⁸ Ibid., стр. 175-177.

¹⁹ Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study, SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2), Суд је сматрао да је подносиочева напомена за чланак, нарочито у погледу нацистичког новинарства, веома увредљива, будући да су према аустријском праву, такве активности кривично дело. Подносиочев коментар, као реакција на дефаматорни чланак, не доприноси дебати о општој ствари, а он је, као политичар, морао да покаже висок степен толеранције и поред своје озлојеђености, поготову што његова реакција, није уследила истовремено са нападом, већ после пар дана, када су новине већ објавиле *исpravku*, уз његову изјаву. Осим тога, могао је да у парници тражи доношење привремене мере, уместо да по приватној кривичној тужби, води поступак против издавача новина, што је резултирало осудом новинског предузећа због дефамације, стр. 175-177.

случајем *Oberschlic*, случај *Wabl* је поставио правило: *да прекомеран одговор на неку провокацију, неће уживати заштиту, већ ће исход бити повољнији по туженог* (нпр. биће изречена мера забране провоцираном). Примарни чланак је у конкретном случају био увредљив, с тим да су током јавне дебате допуштене критике политичара и мање прикладне тврдње за њих. Међутим, *Wabl* иако политичар, није оклеветан у јавној дебати, па је изјава официра Фелнера била више личне природе, а *Wabl* је имао разлога за њено побијање, а његова изјава са прес конференције, касније је пренета у штампи. Резоновање Европског суда у случају *Nilsen*, само четири месеца раније, указивало је на *могућност да ће Wabl уживати нешто виши степен заштите права личности поводом тврдње пренете од стране медија, но да је писана од стране клеветника, када су мале могућности за њену реформулацију*. Суд је прихватио да су побијане тврдње, мишљење клеветника, а судска пракса је да се мишљење, засновано на неком чињеничном основу, третира по мање строгим стандардима од чињеничне тврдње (с тим да је спорна тврдња о *Wabl*-у била чињенична). У светлу ових опажања, нису довољни разлози које је дао Суд, ради подржавања *става да је његов коментар на клевету био предимензиониран*. Ова одлука Суда није допринела правној сигурности у случајевима дефаматорног одговора на клеветничке тврдње.²⁰

6) ОДЛУКА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПОВОДОМ ДЕФАМАЦИЈЕ СУДИЈА

1) Случај повреде части и угледа у коме Суд није нашао да је повређен члан 10. ЕК је *Barford v. Denmark*,²¹ где се поставило питање да ли се стандарди за клеветање политичара могу применити и на судије. *Barford* је био осуђен за кривично дело клевете, због чланка у коме је критиковао пресуду трочланог већа вишег суда, јер је погодовала локалној агенцији за правну помоћ у којој су радиле две судије из већа, које је стога требало изузети. Европска комисија је одлучила са 14 гласова према 1, да је функционисање судске власти важније од интереса ово двоје судија да буду заштићени од критике у чланку подносиоца представке. Европски суд се није сложио с тим, утврдивши да је *Barford*-ова тврдња озбиљна оптужба која би могла да смањи поштовање судија у јавности, иако му је критика састава суда основана. Случај *Barford* је пресуђен 1989. године, с тим да би

---

²⁰ Ibid., стр. 178.

²¹ Ibid.

сходно случајевима Thorgeirson и Castell, данас би можда била донета другачија одлука. Случај Barford претпоставља да је мање прихватљива критика судија, од критике политичара, извршне власти и судског персонала, као и код означавања имена лица, а не институције, генерално.

7) ОДЛУКЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПОВОДОМ ОСТАЛИХ СЛУЧАЈЕВА ДЕФАМАЦИЈЕ

1) Случај *Constatinescu v. Romania*²² представља пример увреде која премашује дозвољено критизерство. Три недеље пошто је у Букурешту, 1992. године, подносилац представке изабран за новог председника синдиката наставника, оптужио је у име тог синдиката, 3 бивша члана, да су после промене руководства, одбила да синдикату врате новац и документа. Захтевао од тужилаштва информацију о току истраге против наведених наставника, коју није добио. Тужилаштво је у фебруару 1993. године одлучило да не спроводи истрагу, али је одлука о томе тек јануара 1994. године дата само наставницима. У међувремену се подносилац представке парнично у име синдиката са њима, тражећи да врате новац. Марта 1993. године, румунски недељник је објавио чланак на бази разговора са *Constatinescu*-ом, који је изразио незадовољство због дужине трајања истраге и објавио да ће синдикат поднети тужбу против полиције и тужилаштва због одуговлачења истраге против „утајивача”. Априла 1993. године, три наставника су поднела кривичну тужбу за дефамацију против *Constatinescu-a*, јер их је назвао утајивачима. Суд га је ослободио оптужбе, наставши да у време када је објављен чланак, тужилаштво није одлучило да ли ће подићи оптужницу против наведених наставника, што њему није било познато, а намера му није била да им повреди углед. Наставници су се жалили окружном суду, који је поништио првостепену одлуку и решио случај, не саслушавши *Constatinescu-a*, нити му дозволивши да поднесе доказе. Одлука је донета 10. октобра 1994. године и базирана је једино на писаним документима предоченим првостепеном суду, а *Constatinescu* је кривично осуђен због дефамације, поводом рада тужилаштва. Кажњен је новчано, уз обавезу да тужиоцима накнади штету. Његова жалба Апелационом суду одбачена је, као недопуштена. Платио је казну и накнаду штете, али је аплицирао Комисији 1995. године, наводећи да су пресудом у односу на њега прекршени чл. 6. и 10. ЕК. Јануара 1998. године, Окружни суд Румуније, разматрајући предмете по службеној дужности, нашао је да

²² Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study*, *SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2), стр. 179-180.

су почињене грешке у одлуци од 10. октобра 1994. године. Фебруара 2000. године, Врховни суд је поништио одлуку и ослободио га оптужбе, услед недостатка доказа да му је намера била дефамација, што је конститутивни елемент за кривично дело увреде. Комисија је предала предмет Европском суду 1999. године, а тужена држава је предочила ослобађајућу одлуку Врховног суда, оспоравајући да је ЕК била повређена, захтевајући да Европски суд одбије представку. Цитирајући одлуку у случају *Dalban*, Европски суд је поновио да *одлука или мера суда које погодује подносиоцу, није у принципу довољна да му одузме ранији статус "жртве", сем ако национална власт то није признала изричито и доделила му одштету због кршења Конвенције*. Стога је Европски суд сматрао да је према ЕК ослобађајућа одлука у поновљеној процедури недовољна да би *Constatinescu* био обештећен за осуду због дефамације и новчане казне. Европски суд је нашао да је основана представка *Constatinescu*-а у вези са његовом тврдњом да је прекршен члан 6. Конвенције. Због позивања на повреду члана 10. ЕК, Суд је испитивао да ли је оправдано мешање у његову слободу изражавања, имајући истовремено у виду да је у демократском друштву легитиман интерес заштита угледа других (у конкретном случају – наставника). Осуђивање *Constatinescu*-а било је засновано на његовој тврдњи да су три наставника утајивачи, која тврдња је изречена током јавне дебате о питањима од општег интереса, али је Суд утврдио да је прекорачио границу прихватљиве критике. Наиме, према схватању Суда, термин «утајивачи», означава особе одговорне за кривично дело утаје, која је увредљиве природе, а како наставници нису осуђени *Constatinescu* је могао преформулисати своју критику. У том случају оправдан је интерес државе да заштити углед наставника, који не утиче на право подносиоца да учествује у јавној дебати, те *није било повреде члана 10. ЕК*. Један од судија из већа, дао је другачије мишљење. Сложио се са одлуком Суда да је члан 6. ЕК био повређен²³, али је исказао сумњу поводом неадекватно утврђених разлога којима се Суд управљао у вези са кршењем члана 10 ЕК.²⁴ Кључни елемент за закључак Суда је тај што наставници нису били осуђени због утаје, те је подносилац могао, уместо увредљивих, да користи друге речи за своју критику. Први разлог је опште примењив принцип код повреде угледа да *нема оправдања за употребу увредљивих термина, у одсуству*

---

²³ Види члан 6. ЕК- Повреда права на правично суђење, у ставу 2. прописано је да ће се свако ко је оптужен за кривично дело сматрати невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

²⁴ Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study, SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2), стр. 177.

одговарајуће судске одлуке за такав квалификт. Други разлог је што се у већини случајева може расправљати о томе да ли извесна критика може бити изражена мање увредљивим речима. Видљиво је да су у време када је подносилац учинио побијану тврдњу (вербалну, касније објављену у штампи – упоредити са следећим случајем *Nilsen*), извесне чињенице, релевантне за ову процену, већ постојале, али он није знао да наставници нису оптужени, што није његова грешка, нити је исказана његова намера да нашкоди њиховом угледу. Ова два елемента нису узета у обзир од стране Окружног суда, што се одразило на решење овог случаја. У светлу ових чињеница, основ одлуке Суда није био чврст.²⁵

2) Случај *Nilsen and Johnsen v. Norway*²⁶ – говори о дефамацији према приватним лицима. Године 1981. Nordus и Vorth су спровели истраживање о насиљу у граду Бергену и објавили резултате о томе у књизи у поглављу о полицијској бруталности, са позивом на многобројне случајеве прекомерне и нелегалне употребе силе. У јавној дебати која је уследила, полицијски официри Nilsen и Johnsen, представници локалног и националног полицијског синдиката, оспорили су резултате истраживања. Министарство правде је именовало Комисију за истраживање коју су чинили Bratholm и Stenberg – Nilsen, да би испитала постојање полицијске бруталности у граду. Комисија је закључила да се степен овог насиља једва разликује у проценама истраживача, који су покренули поступак због дефамације против новина које су писале да Nordus није говорио истину у вези са сакупљањем материјала за своје истраживање, али је тужба одбијена. Учешћем у независном истраживању Bratholm је објавио три књиге 1986. и 1987. године, једну заједно са Nordus-ом и неколико чланака који су садржавали додатне чињенице и тврдње о полицијској бруталности у Бергену. Реагујући на ту информацију, Nilsen и Johnsen су у име поменуте полицијске асоцијације дали изјаву (пренето касније у штампи), поричујући тврдње и оптужујући ауторе књига за лажи којима су намеравали да ослабе поверење у полицију, супротстављајући то са чињеницама да је десет лица, која су сведочила о полицијској бруталности, осуђено због лажног оптуживања. Поведен је поступак због дефамације против подносилаца представке. *Национални суд је нашао да се радило о кривичном делу клевете и наложио је Nilsen-у да плати одимету члану комисије Bratholm-у* (исти захтев против Johnsen-а је поднет неблаговремено). Расправљајући о томе да ли им је слобода изражавања прекршена, Nilsen и Johnsen су поднели

²⁵ Ibid., стр. 180.

²⁶ Ibid., стр. 173.

представку комисији 1993. године, која је предата Европском суду. Суд је напоменуо да су побијане *тврдње изречене у јавном интересу*, али су и такве расправе *ограничене интересом заштите угледа или права других*, па је централно питање да ли су подносиоци представке прекорачили те границе. Суд је одбацио мишљење да се Bratholm, од владе именовани експерт, може уподобити са политичарем, пошто се донекле радило о учешћу у јавној дебати изван његове релевантне функције, чак и да Bratholm-ова оптужба у дискусији даје право неким (што се протеже и на подносиоце представке), да до извесног степена реагују. Суд је запазио да када штампа преноси вербалну тврдњу, то смањује могућност изјавиоцу да је преформулише пре објављивања. Ипак, биле су нетачне извесне чињеничне тврдње о бруталности полиције. Подносиоци представке, *Nilsen* и *Johnsen* су као представници асоцијације, чији је професионални углед стављен на коцку, дали оптужбе на рачун аутора књиге, са степеном претеривања који се могао толерисати. Претежно су њихове изјаве мишљења која не прелазе границе дозвољене критике, према члану 10. ЕК. Стога је Суд *сматрао да је мешање у слободу изражавања било у диспропорцији са заштитом угледа Bratholm-у, те је прекршиен члан 10. ЕК.* Ценило се да ли је мера ограничења слободе изражавања била неопходна у демократском друштву. Извагана су два упоредива интереса, с једне стране заштита угледа полиције, а с друге стране заштита угледа приватних лица. Суд је сходно томе решио неке случајеве где су дефамирана приватна лица и утврдио да у бити постоји повреда слободе изражавања, пошто је већина тврдњи у контексту јавне дебате, третирана као мишљење, пре него као тврдња о чињеницама.²⁷

---

²⁷ Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study, SJD Thesis, op. cit.* (фуснота 2), Пошто је критеријум за разликовање чињеничних тврдњи од мишљења неодређен и субјективан и код другачијег посматрања ствари, предочени разлози углавном не дају ваљан ослонац за одлуку. Судско одбијање да примени стандарде из случаја *Lingens* на подносиоце представке (што се тиче политичара), засновано је на специфичној комбинацији релевантних фактора и оправдано је у контексту овог случаја. Међутим, формулисано је на такав начин да не каже ништа о захтевима државних намештеника, што би иначе могло водити парницењу због дефамације. Узевши у обзир различите елементе у процени тога да ли је критика имала шире лимите који су допуштени у јавним дебатама, закључак Суда био је углавном заснован на примени општих принципа у погледу слободе изражавања о чињеницама. Наизглед, неки од ових закључака били би примењиви на случајеве где се одлучујуће чињенице разликују од случаја *Nilsen*. Нарочито, закључак који сугерише да би тврдње изражене усмено (нпр. на прес конференцији) и касније пренете преко штампе (или других медија), углавном уживале виши степен заштите од оних које су написане од стране самог клеветника, пошто је у

8) ИЗВОРИ

Coliver, Sandra *Press Law and practise (A Comparative Study of Press Freedom in European and other Democracies)*, The International Centre Against Censorship, London, 1993.

Европска конвенција о људским правима, Интернет: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

Интернет: www.wikipedia.com, Савет Европе, Европски суд за људска права.

Интернет: [en.wikipedia.org / margin of appreciation](http://en.wikipedia.org/margin_of_appreciation).

Попеску, Драгица, *Заштита права личности од повреда у масмедмијима*, Пословни биро, Београд, 2014.

Теофиловић, Петар, *Libel – a comparative study*, SJD Thesis, Central European University, Budapest, Legal Studies Department, 2003.

9) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ - ПРАВИЛА НАСТАЛА НА БАЗИ ОДЛУКА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПОВОДОМ СЛУЧАЈЕВА ДЕФАМАЦИЈЕ

Наведени случајеви установили су *правила* које би национални судови требало да поштују поводом дефаматорних тврдњи. То је, пре свега, важна улога штампе у информисању јавности и стварању јавног мњења по питањима од општег интереса, што претпоставља да штампа која се бави материјом политичких и других јавних интереса буде у складу са специфичним захтевима таквог извештавања. Такође, изборна лица, нарочито из опозиционих странака, могу у одређеном обиму слободно износити мишљења. Осим тога, мање је ограничење прихватљиве критике када су у питању политичари и власт, него када су у питању друга лица или када се извесна критика усмерава ка неодређеним особама. Даље, представници судске власти не морају толерисати исти степен критике као други државни представници. Правило је и да се од туженог не сме захтевати доказивање валидности тврдњи које су базиране на гласинама или на саопштењима других. Такође, приликом процене околности да ли је подсећањем јавности на ранију осуду неком лицу нанета срамота, ако је за извршено кривично дело већ одлежало казну, судови морају узети у

тим случајевима могућност реформулације текста пре публикације, редукована или елиминисана, стр. 177.

обзир постојање јавног интереса да се и таква појединост зна, јер би се аутоматским санкционисањем информисања којим се јавност подсећа на нечију издржану осуду, повредила слобода изражавања. Напослетку, теже је усвојити, као основан, тужбени захтев због причињене дефамације, ако је наводна увредљива тврдња изречена као одговор на нечију провокативну или узнемирујућу изјаву.²⁸ Европски суд за људска права по одређеним питањима, узима у обзир одлуке донете у претходним случајевима исте врсте. Овакав приступ ствара потешкоће у настајању општих правних правила за примену на све случајеве дефамације. Иако је Суд развио неколико општих правних правила, у овој области, ипак није створена правна сигурност.²⁹ С једне стране *поље слободне процене (margin of appreciation)* међу државама, омогућава флексибилност у примени ЕК, када се примењује и домаће законодавство, које мора бити у складу са ЕК. Сврха овог принципа је да се пружи степен слободе за коришћење националних прописа у областима где се правне доктрине појединих држава чланица знатно разликују. Суду се дозвољава да прилагоди тумачење одредаба ЕК околностима одређеног случаја, нарочито у складу са конкретним друштвеним појавама и правном регулативом у релевантним стварима државе на коју се односи. Признавање *овог стандарда* представља битан корективни елемент у судској пракси, што није противречно са становишта правне сигурности. Стога, уважавање различитости правних система, налаже Европском суду посебан приступ случају који не пружа довољно података заинтересованим странама, па настаје проблем око постављања граничне линије између спорних питања која потпадају под домицилно право тужене државе и оних која ће Европски суд за људска права разматрати по строжим или другачијим стандардима.

У већини случајева, Европски суд тежи да следи универзалне стандарде, када је поље слободне процене уже, али понекад, за одређена питања примењује и блаже стандарде, као код ограничења слободе говора, где узима у обзир разлике према локалом схватању везане за морал, верска уверења и друге, које дозвољавају веће ограничење

---

²⁸ Sandra Coliver, у *Press Law and practise*, *op. cit.*, (фуснота 7), стр. 229.

²⁹ Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study*, *SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2), стр. 220.

³⁰ *Ibid.*, у случају *Wingrove v. United Kingdom*, Суд је применио правило уважавања поље слободне процене у праву државе чланице у оквиру члана 10. ЕК, нашавши да исти није прекршен. Ради се о богохуљењу, што је увреда за одређену групу људи, с тим да је Вингроу, директор филма, Британском филмском одбору поднео видео рад, да би га

слободе изражавања. Тешко је тачно одредити домашај овог принципа, што се сматра и једним од главних проблема,³⁰ па су озбиљни приговори око тог концепта који је развио Европски суд, приликом разматрања да ли је страна уговорница прекршила ЕК. Поменути принцип дозвољава Суду да се Конвенција различито тумачи у земљама потписницима, па су судије у обавези да поштују историјске и филозофске разлике између Стразбура и нације у питању, односно тужене државе. Принцип поља слободне процене или границе уважавања разлике, ипак, не представља супсидијарност примене ЕК. *Margin of appreciation* први пут је примењена код случаја *Handyside v. United Kingdom*, који се тицао издавања књиге намењене школској деци, у којој се непримерним терминима објашњавало сексуално понашање. Европски суд за људска права био је у том случају вољан да ограничи слободу изражавања у интересу јавног морала. Иначе, “*margin of appreciation*” представља буквалан превод француске фразе “*marge d’ appreciation*”, што значи „опсег опреза”.³¹ Тај принцип се користи у једном броју европских судова, у које спадају и Европски суд за људска права у Стразбуру и судови Европске уније и Луксембурга, иако постоје озбиљне примедбе у вези са применом наведеног принципа од стране Европског суда. Иако га је признао као важан елемент за разматрања да ли је повређена слобода изражавања из члана 10. ЕК, Суд, код дефамације, није формулисао критеријуме којим би утврдио где се налази граница заштите слободe изражавања, у односу на ниво заштите нечијег угледа. Решења у сличним случајевима могу варирати зависно од природе проблема и од земље у којој се проблем појавио. Стога примена принципа поља слободне процене, на одређен начин ствара мању предвидљивост у сигурности правне заштите слободe говора.³²

законито могао приказивати публици. Филм је садржавао секвенце где Света Тереза, католичка калуђерица из 16. века, доживљава еротске визије, које укључују распеће Исуса Христа. Одбор је одлучио да је филм богохулан у смислу одлуке Дома Лордова у случају *Lemon*, јер начин његовог представљања може представљати увреду, због неприхватљивог третирања сакралног субјекта, па је одбијена пријава за сертификат, види стр. 195-220.

³¹ Интернет: [en.wikipedia.org / margin of appreciation](http://en.wikipedia.org/margin_of_appreciation). – судови Европске уније користе француски језик у службеној употреби у суду, а затим се дају преводи на остале језике у ЕУ.

³² Петар Теофиловић, *Libel – a comparative study, SJD Thesis, op. cit.*, (фуснота 2), стр. 220.

Коначно, слобода изражавања представља одлучујућу вредност у процени свих случајева дефамације. Тумачења ЕК од стране Европског суда за људска права у сродним ситуацијама, показују тенденцију да се слобода изражавања заштити у вишем степену него до сада, као једна од основа демократског друштва.